

I FORTIDENS FODSPOR

TURFORSLAG
udviklet i forbindelse med særudstillingen
"Silkeborg Outdoor – fra overlevelse til oplevelse"
på Museum Silkeborg

Grathe-monumentet
Kong Knaps Dige
Bjældskovdal
Silkeborg Vesterskov
Duedal Bjerg
Silkeruten
Tvilum Kirke m.fl.

Tag ud i fortidens fodspor!

I dette materiale får du 15 forslag til spændende arkæologiske lokaliteter i Silkeborgområdet, som du kan tage ud og besøge. Turene kombinerer det bedste af to verdener: fascinerende fortidsminder og flot natur. Seks ture er beskrevet i detaljer og er dermed lige til at springe ud i. Fire af disse går til nogle af de lokaliteter, der er formidlet i Museum Silkeborgs særudstilling "Silkeborg Outdoor – fra overlevelse til oplevelse". Silkeborg Vesterskov, Duedal Bjerg, Silkeruten og Tvilum Kirke. Derudover er der ture til henholdsvis Bjældskovdal, Tøllundmanden og Ellingkvinden er fundet, og Grathe-monumentet, hvor Kong Svend ifølge sagnet blev begravet ved Grathe Kapel efter slaget på Grathe Hede i 1157. Tøllundmanden og Ellingkvinden kan ses på Museum Silkeborg – Hovedgården, mens historien om kampen om kongemagten i 1100-tallet fortælles på Museum Silkeborg – Blcherengene.

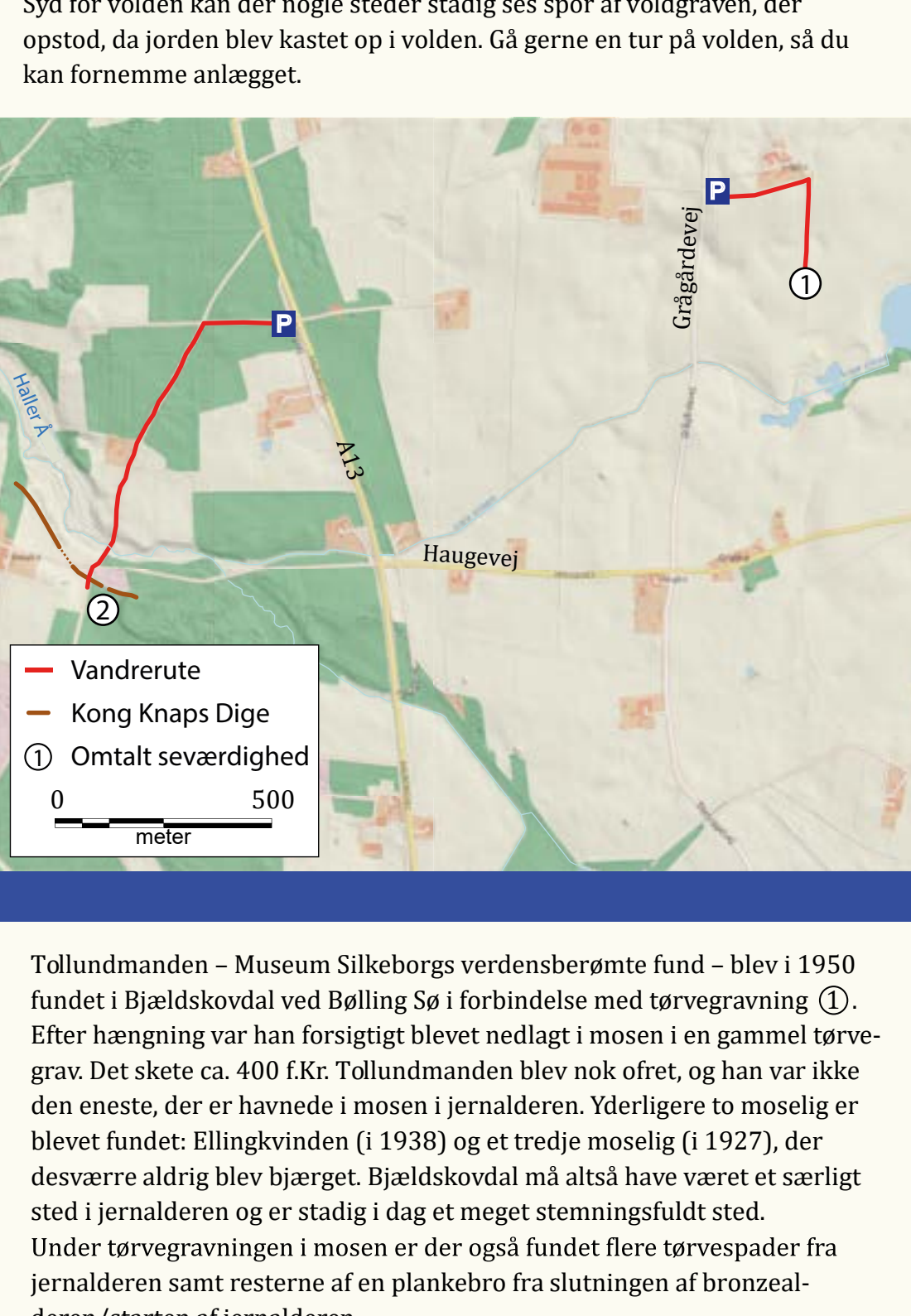
Du kan finde mere information om de forskellige fortidsminder og områder, som turene går til, her:

- [HistoriskAtlas.dk](https://historiskatlas.dk) – information om fortidsminder
- ldnaturer.dk – information om naturoplevelser i hele Danmark samt link til Naturstyrelsens Naturguider
- oplevelsedenaa.dk – information om oplevelser langs Gudenåen
- Miljøstyrelsens app for beskyttet natur (S3-Natur) – vissing af interaktivt kort med fredede fortidsminder, dvs. primært gravhøje, men også fx hulevejene ved Stokkjeldsdal.

Tag ud i fortidens fodspor!

1 Grathe-monumentet og Kong Knaps Dige – Danmarkshistorie langs Hærvejen

Parkering: P-plads ved Grathe-monumentet findes ved Grågårdevej 29, 8620 Kjellerup. Parkering til Kong Knaps Dige kan foregå på Sdr. Knudstrup Rasteplads, der findes på vestsiden af Hovedvej A 13, overfor Aalborgvej 16, 8260 Kjellerup.

Turens længde: Turen til og fra Kong Knaps Dige fra rastepladsen er knap 2 km. Ruten er skiltet.

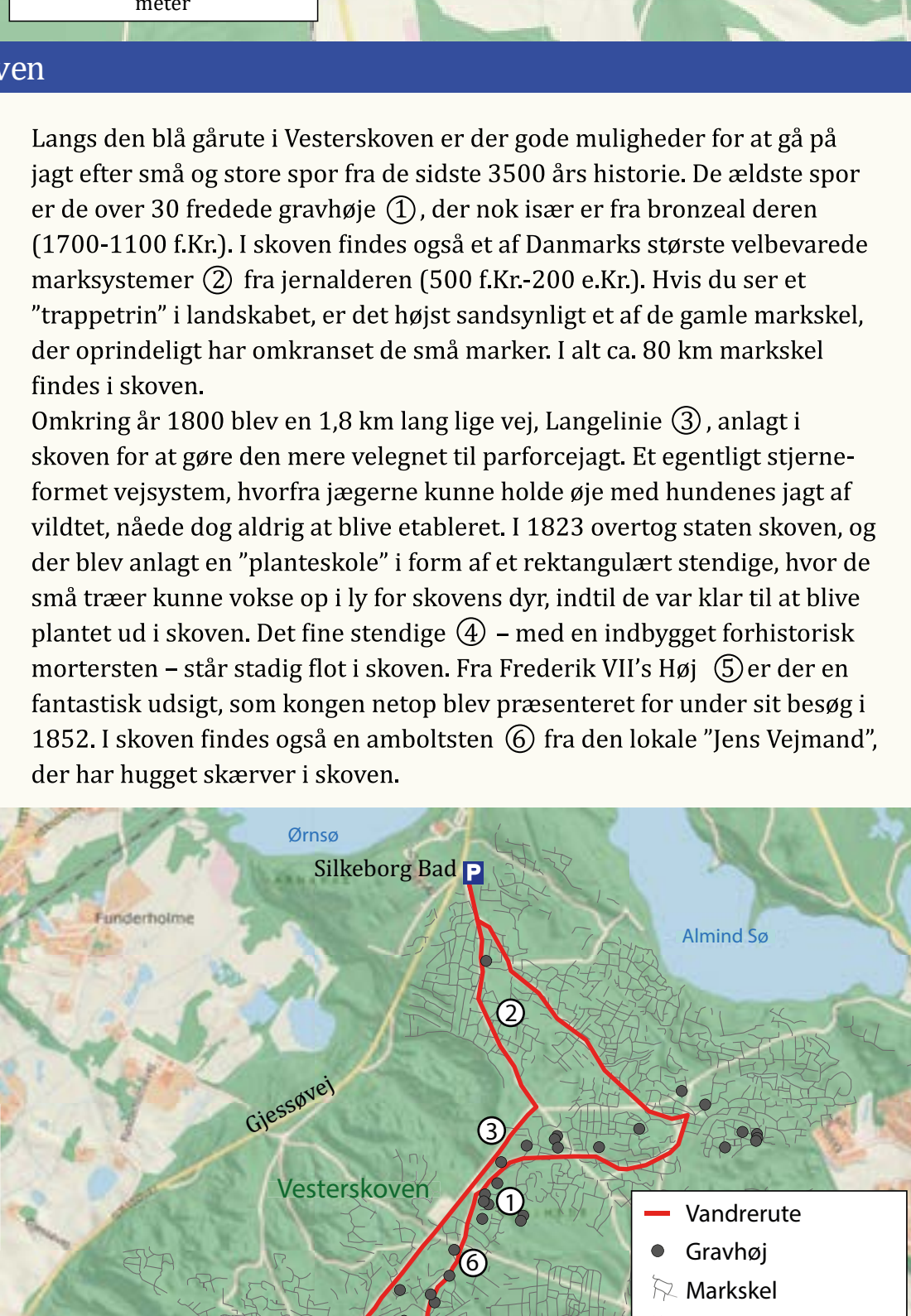
Faciliteter: Ved selve Grathe-monumentet er der en bæk, hvor man kan sidde og nyde udsigten over Hauge Sø. Ved Sdr. Knudstrup Rasteplads er der borde og bænke.

Sværhedsgrad: Turene følger flade markveje og er dermed lette både at gå og cykle.

Mulighed for udvidelse af tur: Fra Kong Knaps Dige er det muligt at følge Hærvejen mod syd ned til Kompedal Plantage og Grathe Hede. Her er der en fin udsigt fra fugletårnet, fortællinger om Blicher og bl.a. hans naturkildringer, spor efter kartoffeltyskersens opdyrkning af heden og kompædalen, der både har huset militærmagtere og tyske flygtninge. Se evt. mere her: <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/naturguider/kompedal-plantage/>

Grathe-monumentet ① og Kong Knaps Dige ② er to af de vigtige historiske lokaliteter, der ligger langs Hærvejen i Silkeborgområdet. Ved Grathe-monumentet fortælles historien om borgerkrig, blodgilde og slaget på Grathe Hede i 1157. Grathe Kapel og kirkegården er i dag markeret i landskabet, og på skilte fortælles bl.a. om de arkæologiske udgravninger på stedet. Ved lyttestationerne er det muligt at høre lydkulisser og Saxos beretning om det afgørende slag. Prøv også lykkehule, og se, hvilken skæbne du ville få i Danmarkshistorien. Der er noget for alle aldre! Kong Knaps Dige ligger ved et naturligt vadedsted over Hauge Å, og det er også her, Hærvejen går. Øst for vandrestien kan flere huleveje ses i landskabet mellem Kong Knaps Dige og åen. Prøv at se, om du kan finde dem! Kong Knaps Dige er en såkaldt folkevold, der nok i jernalderen er blevet anlagt for at styre færdselen over vadedstedet. Den strækker sig i dag over godt 400 m. Syd for volden kan der nogle steder stadig ses spor af voldgraven, der opstod, da jorden blev kastet op i volden. Gå gerne en tur på volden, så du kan fornemme anlægget.

2 Bjældskovdal – Tøllundmanden fundsted

Parkering: P-plads ved den sydlige del af Bølling Sø ved siden af Fundervej 71, 7442 Engesvang.

Turens længde: Turen til og fra Bjældskovdal er knap 4 km lang. Følg de gule mærker, men tag smutturen op forbi udsigtspunktet på vejen.

Faciliteter: Der er både madpakkehus samt borde og bænke umiddelbart efter, at man kommer ind i det indhegnede naturområde. Der er desuden en bæk på udsigtspunktet.

Sværhedsgrad: Turen foregår ad stier, der nogle steder er ujævne pga. fx rødder. Det er muligt at gå uden om bakken med udsigtspunktet, hvis man er dårligt gående. Turen kan både tages til fods eller på MTB.

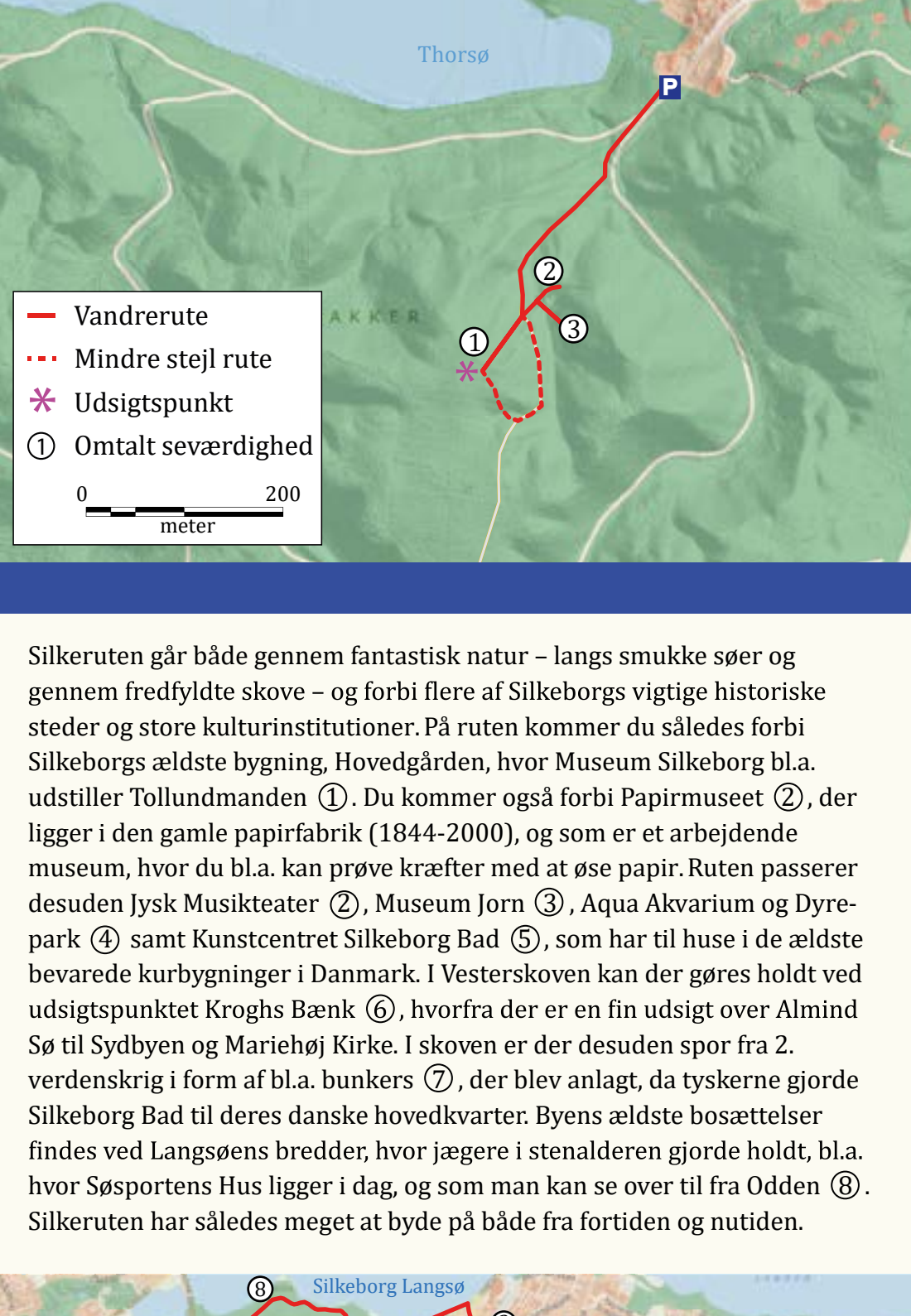
Mulighed for udvidelse af tur: Turen kan evt. udvides med en rundtur forbi gravhøje og de imponerende hulevejeforløb i Stokkjeldsdal (11 km i alt fra p-plads). I så fald skal du fra Bjældskovdal fortsætte ad stien rundt om søen, indtil du når ud til en tværgående markvej (Skeldalvej). Her drejer du til højre og følger herefter de hvide markeringer på en rundtur. Turen til Bjældskovdal kan også tages som led i en vandre- eller MTB-tur hele vejen rundt om Bølling Sø (i alt 12 km). Læs evt. mere her: <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/naturguider/bolling-soe/>

Tøllundmanden – Museum Silkeborgs verdensberømte fund – blev i 1950 fundet i Bjældskovdal ved Bølling Sø i forbindelse med tørvgravning ①. Efter hængningen var han forsigtigt blevet nedlagt i mosen i en gammel tørvgrav. Det skete ca. 400 f.Kr. Tøllundmanden blev nok ofret, og han var ikke den eneste, der er havnede i mosen i jernalderen. Yderligere to moselig blev fundet: Ellingkvinden (i 1938) og et tredje moselig (i 1927), der desværre aldrig blev bjærgtet. Bjældskovdal må altså have været et særligt sted i jernalderen og er stadig i dag et meget stemningsfuldt sted. Under tørvgravningen i mosen er der også fundet flere tørvspader fra jernalderen samt resterne af en plankbebo fra slutningen af bronzealderen/ starten af jernalderen.

Rigtig meget tørv er i tidens løb blevet gravet væk. På den nordre side af skoven fort, kan du ud fra den bevarede tørvetræk ② til højre se, hvad overfladeniveauet oprindeligt har været – i hele dalen!

Fra den lyngbeklædte bakke ③ sydvest for Bjældskovdal er der en fantastisk udsigt over Bølling Sø. I jægertiden (13.000-4.000 f.Kr.) var der mange stenalderbolde, der slog sig ned i området. Der er fundet spor efter dem hele vejen rundt om søen – også her på bakken.

3 Silkeborg Vesterskov – et væld af skjulte fortællinger i skoven

Parkering: Den blå rute starter fra p-pladsen beliggende i skovbrynet skråt overfor Thorsø Skovvej 34, 8600 Silkeborg. Hvis en kortere rute ønskes, kan der fx parkeres ved Mindestenen.

Turens længde: Den blå rute er ca. 8 km lang og er markeret med blå prikker på træerne. Et kort over ruten kan ses her: <https://naturstyrelsen.dk/media/246352/silkeborgskovene.pdf>

Faciliteter: Der er borde-bænkesæt ved p-pladsen og spredte bænke langs ruten.

Sværhedsgrad: Ruten følger det meste af tiden skovveje og er her velegnet til både gående og cyklister. Op mod Frederik VII's Høj er terrænet mere stejlt, og turen foregår ad mindre stier (som dog stadig er farbare med en MTB).

Mulighed for udvidelse af tur: Turen kan evt. kombineres med Silkeruten (se nedenfor) eller gøres længere/kortere ved at benytte de mange andre stier i skoven. Hvis du er på MTB, kan det anbefales at følge det blå MTB-spor det første stykke fra p-pladsen til Langelinde, da markskellene i form af terrassekanter her er meget tydelige – især på den første stigning.

Langs den blå gærte i Vesterskoven er der gode muligheder for at gå på jagt efter små og store spor fra de sidste 3500 års historie. De ældste spor er de over 30 fredede gravhøje ①, der nok især er fra bronzealderen (1700-1100 f.Kr.). I skoven findes også et af Danmarks største velbevarede marksystemer ② fra jernalderen (500 f.Kr.-200 e.Kr.). Hvis du ser et "trappetrin" i landskabet, er det højst sandsynligt et af de gamle markskel, der oprindeligt har omkranset de små marker. I alt ca. 80 km markskel findes i skoven.

Omkring år 1800 blev en 1,8 km lang lige vej, Langelinie ③, anlagt i skoven for at gøre den mere velegnet til parforcejagt. Et egentligt stjerneformet vejsystem, hvorfra jægerne kunne holde øje med hundenes jagt af vildtet, nåede dog aldrig at blive etableret. I 1823 overtog staten skoven, og der blev anlagt en "planteskole" i form af et rektangulært stendige, hvor de små træer kunne vokse op i ly for skovens dyb, indtil de var klar til at blive plantet ud i skoven. Det fine stendige ④ – med en indbygget forhistorisk mortersten – står stadig flot i skoven. Fra Frederik VII's Høj ⑤ er der en fantastisk udsigt, som kongen netop blev præsenteret for under sit besøg i 1852. I skoven findes også en amboltsten ⑥ fra den lokale "Jens Vejmand", der har hugget skærver i skoven.

4 Duedal Bjerg – imponerende skihopbakker fra 1940'erne

Parkering: I skovbrynet for enden af Thorsø Skovvej (næsten overfor Thorsø Skovvej) 34, 8600 Silkeborg) er der en lille holdeplads.

Turens længde: Turen til og fra Duedal Bjerg til p-pladsen er knap 1,5 km (lidt mindre, hvis man tager den direkte rute op ad skihoppet). Bemærk, at ruten ikke er markeret.

Faciliteter: Ingen faciliteter, kun skøn natur.

Sværhedsgrad: Selve turen op til foden af den store skihopbakke foregår ad skovveje. Den direkte tur op ad selve hoppet foregår i stejlt, ujævnt terræn og er dermed mere anstrengende og kræver, at man er sikker på benene. Hvis man ønsker at nå toppen via en mere jævn stigning, er det muligt at gå uden om hoppet – delvist i kørselspor, delvist i skovbunden.

Mulighed for udvidelse af tur: Turen kan med fordel gøres til en 2,3 km rundtur, som beskrevet på hestighjerte.dk, eller kan udvides ved at gå ad de mange andre skovstier. Turen kan også kombineres med et stop ved den lille badeanstalt ved Thorsøvej 10B i Virklund. Her, 30 m ud for stranden, lå der i middelalderen et såkaldt "virke" (et forsvarstårn), der har givet navn til Virklund.

Midt ude i skoven i Thorsø Bakker ligger resterne af to skihopbakker fra 1940'erne, der vidner om en tid, hvor der var store ambitioner om at gøre Silkeborg til Danmarks skisports hovedstad. Det store skihop ① på den stejle bakke er et imponerende syn både nedfra og fra toppen, og hvis du vælger at gå direkte op ad bakken, mærker du hurtigt, hvor stejl den faktisk er. For enden af hoppet ② var det bare med at få bremsen, ellers røg man længere ned ad bakken.

På bakken lige ovenfor for kig mod området ligger resterne af et mindre skihop ③. Gå gerne op og bjem på det. Sporene efter selve hoppet er her mere bedt bedre bevaret end på den store bakke.

Et af de største skisportsarrangementer på Duedal Bjerg var mesterskabet "Høprend", der blev afviklet i marts 1946. Mesterskabet blev en kæmpe succes med flere tusinde tilskuere, der valfartede hertil fra nær og fjern. Silkeborg havde således potentiale til at blive centrum for dansk skisport. Efter flere vinde uden sne måtte drømmen dog opgives, og skihoppene blev helt opgivet i 1955.

5 Silkeruten – forbi fortidsminder og kulturinstitutioner

Parkering: Der er etableret dedierede startsteder for ruten ved p-pladsen ved Ørnås og ved p-pladsen ved Indelukket. Langs ruten er der dog flere andre p-pladser, der kan benyttes.

Turens længde: Hele rundturen er 12 km lang og er markeret med skilte/hvide prikker på træerne. Et kort over ruten kan downloades her: <https://detkesersilkeborg.dk/outdoor-og-fritid/vandruter-i-silkeborg/>

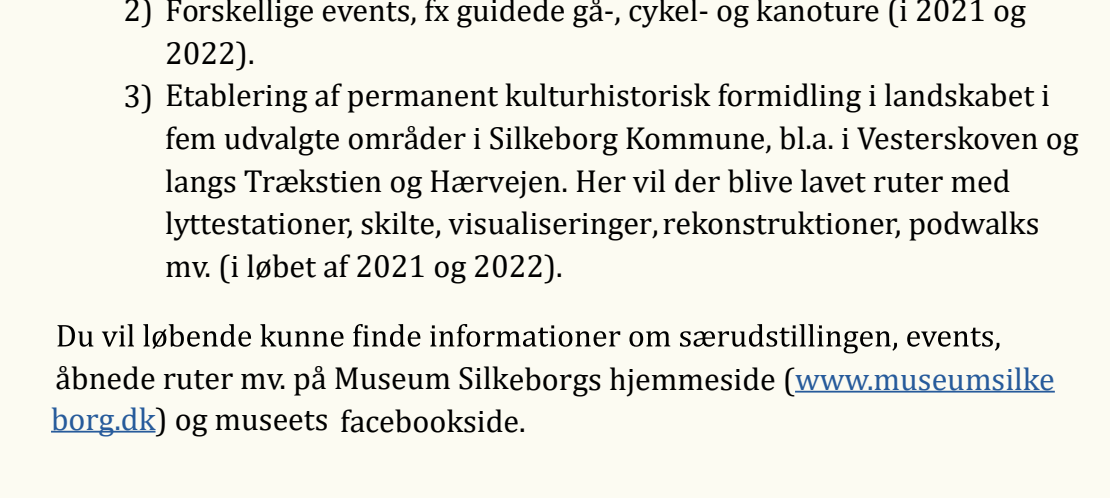
Faciliteter: Ruten går forbi flere steder med toiletter, borde- bænkesæt og fritstående bænke.

Sværhedsgrad: Ruten følger gode stier, men kan pga. sin længde og enkelt- te bakker betragtes som middelsvår. De fleste vil dog sagtens kunne gå den.

Mulighed for udvidelse af tur: Turen kan evt. udvides med en tur i Vesterskoven (se ovenfor) eller kombineres med en afstikker op til trolden Stærke Storm nær Silkeborg Bad.

Silkeruten går både gennem fantastisk natur – langs smukke søer og gennem fredfyldte skove – og forbi flere af Silkeborgs vigtige historiske steder og store kulturinstitutioner. På ruten kommer du således forbi Silkeborgs ældste bygning, Hovedgården, hvor Museum Silkeborg bl.a. udstiller Tøllundmanden ①. Du kommer også forbi Papirmuseet ②, der ligger i den gamle papirfabrik (1844-2000), og som er et arbejdssted museum, hvor du bl.a. kan prøve kræfter med at øse papir. Ruten passerer desuden Jysk Musikteater ③, Museum Jørn ④, Aqua Akvarium og Dyrepark ⑤ samt Kunstcentret Silkeborg Bad ⑥, som har til huse i de ældste bevarede kunstbygninger i Danmark. I Vesterskoven kan der gøres holdt ved udsigtspunktet Kroghs Bæk ⑥. I hvorfra der er en fin udsigt over Almind Sø til Sydbyen og Marieløb Kirke. I skoven er der desuden spor fra 2. verdenskrig i form af bl.a. bunkers ⑦, der blev anlagt, da tyskerne gjorde Silkeborg Bad til deres danske hovedkvarter. Byens ældste bosættelser findes ved Langsøens bredder, hvor jægere i stenalderen gjorde holdt, bl.a. hvor Søsportens Hus ligger i dag, og som man kan se over til fra Odden ⑧. Silkeruten har således meget at byde på både fra fortiden og nutiden.

6 Tvilum Kirke – rester af middelalderkloster

Parkering: P-plads ved Tvilum Kirke. Hvis du kommer i kano/kajak ned ad Gudenåen, er der en fin anløbsbro, du kan lægge til ved.

Turens længde: Turen til og fra Gudenåen fra p-pladsen er 0,6 km.

Faciliteter: Der er toilet ved kirken, et borde-bænkesæt på græskædet ned mod Gudenåen og en bæk på selve anløbsbroen.

Sværhedsgrad: Turen følger udelukkende anlagte stier.

Mulighed for udvidelse af tur: Turen kan med fordel kombineres med en tur til Nebelgård Mose ①, Store Troldhøj ② eller med en gå- eller cykeltur på træstien, fx fra p-pladsen ved Sminge Sø ③. Her er der information om præmaderne, adgang til fugletårn ca. 250 m syd for p-pladsen, og der er generelt spækket med bopladser fra jægertiden (hør evt. podcasten "Flint overalt! Jægere ved åens bred" i podcastserien Åstøder – fortællinger fra Gudenåen (<https://oplevelsedenaa.dk/podcast/>)). Besøget ved Tvilum Kirke er desuden oplagt som led i en kanotur på Gudenåen.

Tvilum Kirke ① står i dag som en isoleret bygning. Oprindeligt var den midlertidig en del af Tvilum Kloster, der blev opført af augustinerne i 1240'erne og fungerede frem til Reformationen i 1536. Her udgjorde kirken den nordlige fløj af et firlænget klosterkompleks, og det er også derfor, at kirken ikke ligner en typisk dansk landskyrke. Klosters mure er for længst revet ned, men nogle steder er det alligevel muligt at se, hvor resterne af fundamenterne går – det er dér, hvor hækkene på kirkegården ikke grov så godt.

Kirken er i dag stærkt renoveret, men de gamle, oprindelige muresten kan stadig ses flere steder og kendes på, at de er et stykke end de moderne teglsten. I kirken vestgavl ses to indmurede billedsten, der menes oprindeligt at stamme fra Tvilum Ladegårdskirke – en kirke, der blev nedlagt i starten af 1500-tallet. På kirkegårdsdiget mod syd og vest kan du være heldig at finde planter indført af munkene i middelalderen, fx Skt. Hans-urt, Mørk Kongeløg og Bulmeurt.

Klostrets placering mellem to mindre vandløb gjorde det muligt med dømringer og kanaler at opstemme ferskvand, der nok blev brugt som mølle- og fiskedamme. Prøv at se, om du kan få øje på voldene i terrænet ned mod Gudenåen ②.

7 Stendal Plantage – hulveje (Hærvejen) og gravhøje

TAK, fordi du er flink af natur

TAK, fordi du altid tager dit affald med dig. TAK, fordi du holder din hund i snor, og samler hørhørm'er op. TAK, fordi du kun laver bål på officielle bålpladser og der, hvor du må på stranden. TAK, fordi du gør plads til andre – og sender et smil til dem, du møder på din vej. TAK, fordi du tager hensyn til naturens planter og dyr.

www.flinkafnatur.dk

I Alling Kloster – ruiner af kloster fra 1200-tallet

"I fortidens fodspor" er et projekt, der kobler outdoor-aktiviteter med formidling af kulturhistorie. Det skal give endnu flere lyst til at komme ud i naturen!

Projektet omfatter:

- 1) Særudstillingen "Silkeborg Outdoor – fra overlevelse til oplevelse" på Museum Silkeborg (21/4 2021 – 20/2 2022). Se introvideo til udstillingen her: https://www.youtube.com/watch?v=WtaXbMCH8g&ab_channel=MuseumSilkeborg
- 2) Forskellige events, fx guidede gå-, cykel- og kanoture (i 2021 og 2022).
- 3) Etablering af permanent kulturhistorisk formidling i landskabet i fem udvalgte områder i Silkeborg Kommune, bl.a. i Vesterskoven og langs Trækstien og Hærvejen. Her vil der blive lavet ruter med lyttestationer, skilte, visualiseringer, rekonstruktioner, podwals mv. (i løbet af 2021 og 2022).

Du vil løbende kunne finde informationer om særudstillingen, events, åbnede ruter mv. på Museum Silkeborgs hjemmeside (www.museumsilkeborg.dk) og museets Facebookside.

Projektet er et samarbejdsprojekt mellem Museum Silkeborg, Silkeborg Kommune og Naturstyrelsen og er støttet af Nordea-fonden.

